

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
 Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi – Journal of Social Sciences
 Cilt / Volume: 2009-1 Sayı / Issue: 18

I. DÖNEM BOLU MİLLETVEKİLİ MİRLİVA YUSUF İZZET PAŞA

Mesut ERŞAN*

ÖZET

I. Türkiye Büyük Millet Meclisinin asker milletvekillerinden Yusuf İzzet Paşa, 14.Kolordu Komutanı olarak bulunduğu Bursa Balıkesir bölgesindeki tartışılan uygulamaları, Milli Mücadele'ye olaylı bir şekilde katılması, Mecliste milli meseleler hakkında yaptığı ilgi çekici konuşmaları ile dikkat çeken bir kişiliktir.

Bu çalışmada Yusuf İzzet Paşanın Milli Mücadeleye katılma süreci ve milletvekilliği sırasındaki faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yusuf İzzet; Bolu; Met

MAJOR GENERAL YUSUF İZZET PASHA: DEPUTY OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY(1020-1022)

Abstract

Yusuf İzzet Pasha, one of the military members of the First Turkish Grand National Assembly, has been an eye-catching figure due to his controversial acts in Balıkesir as the commander of the 14. Army Corps of Bursa; his episodic entry to the national struggle; and his spectacular speeches about national problems he uttered in the National Assembly.

In this study, the process Yusuf İzzet Pasha joined the national struggle and his activities as a deputy of the Grand National Assembly have been explored.

Key Words: Yusuf İzzet; Bolu; Met.

GİRİŞ

İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgal etmesi ve Mebusan Meclisi'nin kapatılması üzerine, olağanüstü yetkilere sahip olarak Ankara'da 23 Nisan 1920 tarihinde toplanan I.TBMM.'inde çok sayıda asker-milletvekili mevcuttu.¹ Milli meclis ile ordu arasındaki işbirliğini kolaylaştırmak ve Türk milletinin geleceği için alınacak kararlarda askerlerin de önemli roller üstlenmelerini sağlamak

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi-Tarih Bölümü mersan@ogu.edu.tr

¹ Başta Mustafa Kemal olmak üzere milletvekili seçilen başlıca komutanlar şunlardı: Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, İsmet İnönü, Refet Bele, Fahrettin Altay, Kâzım Özalp, Ali Çetinkaya, Cafer Tayyar Eğilmez, Fevzi Çakmak.

amacıyla Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine² seçilen bu milletvekilleri arasında Yusuf İzzet Paşa'nın özel bir yeri bulunmaktadır. İstanbul ile Anadolu arasında bir süre kararsızlık yaşayan, olaylı bir şekilde Ankara'ya gönderilen, Bolu'dan milletvekili seçilerek mecliste kendisine verilen görevleri layıkıyla ve samimiyetle yerine getiren, Yusuf İzzet Paşa millî meseleler hakkında yaptığı konuşmalarla I.TBMM'nin sözü dinlenen milletvekilleri arasında yer almıştır.

Yusuf İzzet Paşa Kimdir?

Yusuf İzzet Paşa, nam-ı diğer Çunatuka Met İzzet, 1875 yılında Yozgat'ta doğmuştur.³1864 yılındaki Çerkes sürgününde Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden Met İbrahim Bey'in oğludur. Küçük yaşta yetim kalması sebebiyle ilk ve orta öğrenimini Darüşşafaka'da tamamladıktan sonra Kuleli Askerî Lisesi ve Erkan-ı Harbiye Mektebini bitirdi. Kurmay subay olarak orduya katılan Yusuf İzzet Paşa sınıfında daima çalışkanlığı, ağırbaşlılığı, arkadaşlarına karşı yakınlık ve sempatisi ile herkesin dikkatini çekmişti. Çeşitli birliklerde bölük komutanlığı yaptıktan sonra 1901-1907 yılları arasında Kurmay Yüzbaşı olarak 4. Orduda aşiret Süvari Tümeni Kurmay başkanlığı yaptı.1907-1908'de Binbaşı ve Kurmay başkanı olarak Sivas Redif Tümeninde 24. Süvari Alayında ve öğretmen olarak da Erzincan Harbokulu'nda bulundu. 1908-1911 yıllarında Genelkurmay Üçüncü Şubede görev üstlendi.⁴

Balkan savaşları sırasında, Kırıkkale-Süloğlu ve Pınarhisar-Lüleburgaz Muharebelerinde (18 Ekim-16 Kasım 1912) Yarıbay rütbesiyle Şark Ordusu Bağımsız Süvari Tümeni Kurmay başkanlığı⁵, Birinci Çatalca (17-20 Kasım1912) ve II. Çatalca Muharebesinde (3. Şubat-13 Nisan 1913) II. Kolordu Kurmay Başkanlığı görevlerinde bulundu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ise, Hudut-Köprüköy-Azap Muharebelerinde (1 Kasım-19 aralık1914) III. Ordu, 13.Kolordu, 2.Nizamiye Süvari Tümen komutanlığı yapan Yusuf İzzet Paşa Sarıkamış Muharebesinde(22 aralık 1914-18 Ocak 1915) Hafız Hakkı Paşanın yerine Albay rütbesi ile 10.Kolordu komutanlığına atandı.⁶ Tortum –Azap-Erzurum muharebeleri sırasında (Nisan 1915-16 Şubat 1916) Tuğgeneralliğe yükselen Yusuf İzzet Paşa, III. Ordunun 5 Kasım 1916'daki teşkilat değişikliği ile

² Örneğin 12.Kolordu kumandanı Fahrettin Bey'e yazdığı 10 Nisan 1920 tarihli telgrafta şöyle demektedir:"Fevkalâde meclis azası meyanında kumandanlarımızın da bulunmasını faydalı ve lâzım sayıyoruz" (Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş ve Sonrası**, İstanbul 1970, s.237.)

³ Muhittin Ünal, **Kurtuluş Savaşında Çerkeslerin Rolü**, Ankara 2000, s.39; İzzet Aydemir Yusuf İzzet Paşanın Eskişehir'de doğduğunu söylemektedir. Bakınız; İzzet Aydemir, **Muhaceretteki Çerkes Aydınları**, Ankara 1991,s.8.

⁴ Sefer E.Berzeg, **Türkiye Kurtuluş Savaşında Çerkes Göçmenleri-II**, İstanbul 1990,s.49.

⁵ İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu, (1912-1922)Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Ankara 1993,s.19.

⁶ **A.g.e.** s.110.

I.Kafkas Kolordusu komutanlığına atandı.⁷ 1917 yılı mevzi muharebelerinde bu görevini sürdüren Yusuf İzzet Paşa, bir süre Çanakkale Grubu ve 14 Kolordu komutanlığı yaptıktan sonra 8 Ağustos 1918 tarihinde hem “Şimali Kafkas Cumhuriyeti nezdinde Osmanlı Hükümetinin siyasi ve askeri mümessili” hem de “Şimali Kafkas Kumandanı” olarak atandı.⁸ 16 Ağustos 1918 tarihinde İstanbul’dan ayrılan Yusuf İzzet Paşa 2 Ekim 1918 tarihinde Bakü’ye ulaştı. Emrindeki 5.Kafkas Fırkası ile Kuzey Kafkasya’ya hareket eden Yusuf İzzet Paşa, Derbent ve Petrovsk gibi önemli şehirleri ele geçirdikten sonra Şimali Kafkas Cumhuriyeti’nin resmen ilanında ve Kuzey Kafkas ordusunun teşkilatlanmasında aktif rol üstlendi.⁹ Ancak Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra İstanbul’a döndü ve 2 Mart 1919’da 14.Kolordu Komutanlığına atandı.¹⁰ Tekirdağ’da bulunan 14. Kolordu karargâhı 6 Haziran 1919’da Balıkesir’e alınınca Yusuf İzzet Paşa da bu zorunluluk nedeniyle Anadolu’ya geçmiş oldu.¹¹Nisan 1920 başlarında olaylı bir şekilde Ankara’ya giden Yusuf İzzet Paşa Büyük Millet Meclisi açılınca Bolu’dan milletvekili seçilerek 2 Temmuz 1920’de Meclis’e katıldı.¹² I.TBMM’de bulunan, ikisi emekli, biri müstafi, beşi muvazzaf sekiz generalden birisiydi.¹³ Meclisten cepheye koşarak, Sakarya Meydan Muharebesinden bir ay önce Temmuz 1921’de Sincanköy’de kurulan İhtiyat Grubu’nun komutanlığını üstlendi. 5 Ağustos 1921 günü İsmet Bey’in Erkân-ı Harbiye-i Umumiye reisliğinden istifası kesinleşince TBMM adaylık yarası gereğince yerine Ferik Fevzi Paşa ile birlikte Yusuf İzzet Paşa da Mustafa Kemal Paşa tarafından aday gösterildi. Ancak Fevzi Paşa oy çokluğu ile bu göreve seçildi.¹⁴

Yunan taarruzunu karşılamak için Sakarya cephesinde düzenlemeler yapılırken Yusuf İzzet Paşa’ya da birinci hatta savunma yapacak olan 3. Grubun komutanlığı verildi.¹⁵ Sakarya Meydan Muharebesi zaferle sonuçlandıktan

⁷ A.g.e. s118.

⁸ ATASE Arşivi, Dos.184, Kls. 3194. Fihir.2/2.

⁹ 103 Sayılı Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı, sayı 44, s.93.

¹⁰ Cepheden Meclise, T.C.Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara 1999,s.65;Azmi Süslü-Mustafa Balcıoğlu, **Atatürk’ün Silah Arkadaşları, Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri**, Ankara 1999, s.52.

¹¹ T.İ.H.2.C. I.Kısım, s.54.

¹² **Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen Ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, Genelkurmay Başkanlığı yayını, Ankara 1989, s.81.

¹³ Nurettin Türsan, “Sakarya Meydan Muharebesinde Birinci Hatta Dövüşen Tek Muvazzaf General Yusuf İzzet Met”, **Tarih ve Toplum**, C.7.S.41. s.57-58.

¹⁴ Rıdvan Akın, **TBMM Devleti (1920-1923)Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare**, İstanbul 2001, s.130

¹⁵ Mustafa Kemal Paşa Alagöz köyündeki karargâhında savunma taktiği ile ilgili olarak ünlü “Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O sathı bütün vatandır “ sözünü Sakarya savaşı sırasında Yusuf İzzet paşaya söylemiştir. Bkz.Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C.IV.,s.10; Yusuf İzzet Paşa ile ilgili olarak Falih Rıfkı Atay da , Çankaya adlı eserinde şöyle bir anekdot anlatır: “Bir defa İsmet Paşa’yı telefonla arayan Yusuf İzzet Paşa Mustafa Kemal’le görüşmek istediğini söyler. Telefonu Mustafa Kemal’e verirler:

sonra Yunan ordusunun takibine geçildiği sırada ordunun teşkilatı değiştirildi ve gruplar kolordu adını aldılar. Bu değişiklik sırasında Yusuf İzzet Paşa cepheden alınarak ölüm tarihi olan 14/15 Nisan 1922¹⁶ tarihine kadar TBMM.'inde Bolu Milletvekili olarak görev yaptı. Katıldığı harplerde Osmanlı ve Alman devletlerince çeşitli nişan ve madalyalarla, TBMM tarafından da İstiklal madalyası ile ödüllendirilmiştir.¹⁷ Öte Yandan İstanbul 1 numaralı Divan-ı Harb-i Örfi'nin 6 Haziran 1920 tarihli ve 15 Haziran'da padişahça onaylanan kararıyla idama mahkûm edilen kişiler arasında 14.Kolordu Kumandanı olarak Yusuf İzzet Paşa da yer almıştır.¹⁸ Yusuf İzzet Paşa'nın siyasî hayatı ne yazık ki çok kısa sürdü. Daha verimli olabileceği bir dönemde, büyük zaferi göremeden geçirdiği bir kalp rahatsızlığı sonucu vefat etti. Tarihe olan merakı ile de bilinen Yusuf İzzet Paşa'nın yayınlanmış kitapları da bulunmaktadır¹⁹

Yusuf İzzet Paşa'nın Milli Mücadeleye Katılması

Yusuf İzzet Paşa, Bolu mebusu olarak I.TBMM'ne katılınca kadar görev yaptığı Bursa-Balıkesir bölgesinde çok önemli askerî faaliyetlerde bulundu.²⁰ Diğer taraftan da İngiliz mümessilleri vasıtasıyla İzmir ve havalisi Yunan İşgal Kuvvetleri komutanlığına 10 Haziran 1335/1919 tarihli bir nota vererek Yunan askeri işgallerini protesto ve kolordu bölgesi dahilindeki

---

-Beni aramışsınız, buyurun.

-Gizli emirlerinizi bildirmediniz. Yani geri çekilme lâzım geldiği vakit istikametimiz ne olacaktır? Pek kızan Mustafa Kemal, daha savaşa girmeden kaçmayı düşünen bu komutana:

-Paşa, paşa gizli emrim senin kemiklerinin orada gömülmesidir, der.(Fahri Rıfık Atay, **Çankaya**, İstanbul 1998,s.209).

¹⁶Ölümü üzerine Mustafa Kemal Paşa, eşi Hayriye Melek hanıma şu telgrafı gönderdi: “*Bütün hayat-ı hizmetinde namus ve liyakatle temayüz etmiş bulunan ve Mücadele-i Milliyyenin ilk günlerinden itibaren istiklal-i vatan için yorulmak bilmeyen bir azm-i iman ile çalışan ruh-ı muhteremleri merhum Yusuf İzzet paşa'nın haber-i elim-i vefatını cephede aldım.Merhum-ı müşarünileyhin zıya-ı elimini pek kıymetli erkanından bulunduğu orduya tebliğ eyledim.Türkiye Büyük Millet Meclisi ve ordusunu garik-i matem eyleyen bu müellim hadiseden dolayı aynı zamanda Meclisin ve ordunun da hissiyatına tercüman olarak zât-ı ismetpenâhilerine teessürat-ı fevkalâde ile meşbu olan taziyetlerimi arzeder ve ihtiramâtımı takdim eylerim efendim”.* (Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannâmeleri IV, Ankara 2006, s.461.); Öte yandan Yusuf izzet Paşa, 16 Nisan 1922 günü askeri törenle Hacı Bayram Camii avlusuna defnedilmiş, 1989 yılında da Ankara'daki Devlet Şeref Mezarlığı'na nakledilmiştir. (Ünal, A.g.e., s.40).

¹⁷ **Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen Ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, s.81

¹⁸ Sarıhan, A.g.e.,C.III, s.83, “Bir Devlet Adamının Mehmet Tefik Beyin(Biren) II.Abdülhamid,**Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları**,(Yay.Haz.F.Rezan Hürmen), C.2, İstanbul 1993,s.405.

¹⁹ Yusuf İzzet Paşa'nın yayımlanmış eserlerinden bazıları şunlardır: Kafkas Tarihi, Evrikalarım, Hatiler, Kadim Kafkasya, Kadim Kafkasya'da Çerkesler. (M.Ünal, A.g.e.,41).

²⁰ Yusuf İzzet Paşa'nın bölgedeki faaliyetleri ile ilgili olarak bakınız: Adnan Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu(1919-1921)**,Ankara 1994; Muhittin Ünal, **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, İstanbul 1994., Mücteba İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, İstanbul 1999.

mevkilerin tahliyesini talep etti²¹. Ancak İstanbul-Anadolu ilişkileri konusunda Mustafa Kemal Paşa ile fikir ayrılığına düştü. İstanbul Hükümetinin millî kuvvetlere karşı takındığı tavır üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından ilgili bütün makamlara İstanbul’la haberleşmeye son verilmesi, oradan gelecek genelge ve emirlerin alınıp yayınlanmaması bildirilmişti.²² Bu durumun hilafına hareket eden komutanlar arasında 14.Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa da vardı.²³ Paşanın bu davranışının dışında milli mücadelenin yöntemi konusunda Mustafa Kemal paşa ile fikir ayrılığına sahip olduğu da anlaşılıyordu ki örneğin şu gelişmeler bu durumu açıkça göstermekteydi: İstanbul’la irtibatı sürdürmenin ülke için yararlı olacağını ileri süren Yusuf İzzet Paşa, Ateşkes şartlarını uygulamaya ve İstanbul’daki ilgili makamlarla haberleşmeye kararlı olduğunu Bursa’daki 56.Tümen komutanı Albay Bekir Sami Beye söylemişti.²⁴ Ayrıca İstanbul’un işgalini mütareke şartlarına aykırı görmüyor²⁵, Anzavur isyanına karşı da kayıtsız davranıyordu.²⁶ Mustafa Kemal Paşa İtilaf devletlerinin İstanbul’u işgal etmekle, hükümet ve meclise el koyacaklarını, bu insafsızca hareketlere karşı milletin ve kahraman ordunun vatani savunma yolunda gereken önlemleri en şiddetli ve azimli bir şekilde yapacağına kuşku bulunmadığını belirttiikten sonra Trakya’da bulunan 1.kolordunun da aynı şekilde harekete geçmesi gerektiğini belirterek düşüncelerini sorması üzerine Yusuf İzzet Paşa “İstanbul Hükümetinin görevine devam ettiğini, barış koşulları henüz Türkiye’ye önerilmediği için mahiyetinin bilinmediğini, bu sebeple ateşkes halinin bozulması ve yeniden savaşın başlamasının doğru olmayacağı”²⁷ ni bildirdi.

Mustafa Kemal Paşa bu durum üzerine başında bulunduğu kuvvetler ve konum açısından son derece önemli bir görev üstlenen Yusuf İzzet Paşa’ya şu uyarı telgrafını gönderdi:

“Bandırma’da Yusuf İzzet Paşa Hazretlerine

Bugün İstanbul’daki kabinenin vereceği kararlarda yapacağı bildiride hür ve bağımsız olduğunu nasıl kabul edebiliriz? Yine nasıl kabul edebiliriz ki önemli resmi daireleri zorla yabancı işgaline geçmiş, haberleşmesi yabancı kontrolü altına alınmış bir hükümet, hatta bu hükümetin erkânı şahsen sayın kişilerden ibaret olsa da nasıl serbestçe iş görebilsin? Harbiye Nezareti’nin Kolorduya

²¹ A.Hilmi Ergeneli-Adnan Ergeneli, “Ayvalık Savunması İle İlgili Anılar”, **Belleten**, c.XLVIII, S.189-192 Ankara 1985,

²² **ATATÜRK, Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle**, T.C. Genelkurmay ATASE yayınları, Ankara 1980 s.259.

²³ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul 1990, s.531-535. Mustafa Kemal paşa Yusuf İzzet paşa’nın bu davranışını “Arkadaşların zayıf davranışları bizi çok üzmüştür” diyerek eleştirmektedir. (**Atatürk, Komutan, Dev. ve Dev. Ad. Yön..s.694**)

²⁴ **ATATÜRK, Komutan, Dev. ve Dev. Ad. Yön..s.261.**

²⁵ İlhan Selçuk, **Yüzbaşı Selahattin’in Romanı**, c.2, İstanbul 1975, s.162.

²⁶ Kamil Erdeha, **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, İstanbul 1975, s.346-347.

²⁷ **ATATÜRK, Komutan, Dev. ve Dev. Ad. Yön..s.247.**

verdiğini bildirdiğiniz emrin, bir Osmanlı Harbiye Nazırı tarafından ve o nazırın vicdanî dileğini yansıtarak verilebileceğini kabul buyurur musunuz? Şu halde İstanbul'dan alacağımız her emir, İngiliz isteğini yerine getirecek özellikte bir propaganda etkisi yapmaktan başka yarar sağlayamaz...

Hepimiz kanuna itaatli, hükümet üyelerine saygılı insanlarız, fakat İstanbul'la görüşmelerin devamı, Anadolu'daki mertçe birliği bozmak ve zehirli oyunlar ve propagandalarla halkımızı oyalayarak ülkenin çöküntüsünü sonuçlandıracağı için, bundan şiddetle çekiniyor ve bütün arkadaşlarımızın bu esas üzerinde hareketlerini rica ediyoruz.²⁸

Ayrıca 56. Tümen komutanı Bekir Sami Bey'in anlaşmazlıklar nedeniyle ısrarla Ankara'ya çağrılmasını istediği Yusuf İzzet Paşa, Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa tarafından bizzat paşanın şahsına yazılan şu telgrafla Ankara'ya çağrılmıştı.

*Bursa'da Yusuf İzzet Paşa Hazretlerine,
Teftiş için Bursa'ya geldiğinizi haber aldık. Siyasi ve askeri durumlar nedeniyle en önemli kararların verileceği günlerdeyiz. Zatuâlinizin de bu görüşmelerde hazır bulunmanızı faydalı görüyorum. Ankara'ya teşrifinizi rica eder, hürmetlerimizi sunarız.*

*Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal²⁹*

Ancak paşanın bu isteklere yanıt vermemesi üzerine Mustafa Kemal Paşa aşağıdaki 7 Nisan 1920 tarihli telgrafla paşanın gerekirse zorla Ankara'ya gönderilmesini istemiştir:

*Bursa'da 56. Tümen Kumandanlığına,
Yusuf İzzet Paşa'nın hemen Ankara'ya gelmesini kendisine yazmıştık. Son durum nedeniyle bir an önce Ankara'ya gelmesi zorunlu hale gelmiştir. Hastalığı nedeniyle Kolordu Kumandanlığı vekâletini zaten size tevdi etmişti. Bu nedenle resmen ve Heyet-i Temsiliye nezdinde Kolordu Komutanı sizensiz. Ankara'ya hareket etme konusunda direniş gösterirse zorla gönderiniz ve bunun için de önceden tedbirlerinizi alınız.*

*Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal³⁰*

Mustafa Kemal Paşa'nın Yusuf İzzet Paşa'nın kazanılması konusundaki ısrarı ve diplomatik tavrı sonuç verdi ve Paşa Ankara'ya gitmeye razı oldu.

²⁸ Atatürk, ATATÜRK, Komutan, Dev. ve Dev. Ad. Yön, s.261-262.

²⁹ Muhittin Ünal, A.g.e., s.344 ; Mustafa Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, Ankara 1995, c.II, s.151.

³⁰ Muhittin Ünal, A.g.e. s.340.

Paşa'nın Ankara'ya gönderilmesi işi ile ilgili olarak 56. Tümen Yaveri Selahattin Bey “ *Ertesi sabah bir arabayı Yusuf İzzet Paşa'nın kaldığı otele yolladım, aynı zamanda orda bir tören birliği de düzenleyerek yolculuğunu bir oldu-bitti niteliğine dönüştürdüm. Paşa da durumu anlamıştı, 10 Nisan günü sessizce Ankara'ya doğru yola çıktı*” demektedir.³¹ Kazım Karabekir Paşa da “*Şark cephesinde şahsımın ve kolordumun mevki ve hidemâtından ne kadar kuvvet-i kalb ile emin isem garp cephesinde de zât-ı sâmelerinin ve kolordunuzun mevki-i mümtazından ve hidemâtından aynı derecede emin olduğum cihetle ahval ve harekât-ı atıye hakkında tenvir buyurmanızı hürmetle arz ve rica ederim*” dediği Yusuf İzzet Paşa'nın daveti kabul ile Ankara'ya geldiğini 14 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa'dan öğrendiğini yazmaktadır.³² Bütün bu olup bitenlere rağmen Yusuf İzzet Paşa gibi, Anadolu'daki kuvvetlerin başında bulunan en önemli komutanlardan³³ birisi daha kazanılmış oldu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Görevleri ve Konuşmaları

Yusuf İzzet Paşa, I. TBMM'nde çeşitli komisyon başkanlıklarında bulundu ve inceleme heyetlerinde yer aldı³⁴.

Öte yandan “mutedil milliyetperver” milletvekilleri tarafından kurulan ve mecliste milletvekilleri arasında tesânüdü sağlamayı amaçlayan “Tesânüd” gurubu içinde yer almış³⁵ ve gurubun başkanlığına seçilmiştir.³⁶

Büyük Millet Meclisi'nin 16 Temmuz günü yapılan toplantısında asker milletvekillerinin savaşta görev üstlenmek istemeleri ile ilgili şu tavrını imzalayanlar arasında Yusuf İzzet Paşa da yer almıştı: “Millet ve memleketin girdiği ölüm kalım savaşında bugünkü tarihi safhanın önemini açıklamaya lüzum yoktur. En büyüğünden en küçüğüne kadar bütün evlatlarının fiilen, fikren, kalben ilgilendikleri bu büyük savaşta aşağıda imzaları bulunan asker arkadaşlarınız, milli müdafaa vekâletinin göstereceği herhangi bir lüzum üzerine hizmete derhal koşmak ve güçlerinin yettiği kadar çalışmak üzere Yüksek heyetinizden izin verilmesini arz ve rica eyler.”³⁷ Bunun üzerine

³¹ Selçuk, **A.g.e.** s.182-183 (Kazım Karabekir Paşa da Yusuf İzzet paşanın Ankara'ya gelişiyle ilgili olarak “ben kendisine sırasıyla irşad, tesir, tehdit mahiyetinde yazdım” demek suretiyle bu konuda pay sahibi olduğunu belirtmektedir. (bkz. **İstiklal Harbimiz**, s.536).

³² Karabekir, **A.g.e.**, s.535-536.

³³ Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'nın imzasını taşıyan bir emre göre Yusuf İzzet Paşa Anadolu'da padişahça tayin edilmiş komutanların en kıdemlisi idi ve diğer komutanların ondan emir alması gerekiyordu (Selçuk, **A.g.e.** 2. Kitap, s.163).

³⁴ Örneğin, Yusuf İzzet Paşa Koçgiri Tahkik ve Dersim Tetkik Heyeti adına bir karar vererek iki bin evin yıkıldığını, emval ve eşyanın kaybolduğunu açıklamış bunun sonucunda Nurettin paşa açığa alınmıştır Akın, **a.g.e.**, s.147

³⁵ İhsan Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı(1920-1923)**, Eskişehir 1985, s.124

³⁶ Hakimiyet-i Milliye, 13'den naklen Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C.III, Ankara 1995, s.281.

³⁷ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, İstanbul 1987, c. II, s..643-644.

Kütahya-Eskişehir muharebelerinin hengâmesi içinde görev verilemeyen asker milletvekillerine Sakarya Savaşında görev verilmiş Yusuf İzzet Paşa da Sincanköy’de bulunan İhtiyat grup komutanlığını üstlenmiştir.

Yusuf İzzet Paşa, meclise katılmasından itibaren hem bir asker-milletvekili, hem de bir tarihçi olarak milli meseleler üzerinde etkili konuşmalar yapmıştır. Örneğin, Bedel-i nakdi meselesi ile ilgili olarak 24 Ekim 1920 tarihinde yaptığı konuşma oldukça ilgi çekicidir. Yusuf İzzet Paşa müzakere edilecek bir bedel-i nakdi kanunun olamadığını öncelikle vurguladıktan sonra bedel-i nakdi meselesinin çok önemli olduğunu bedel-i nakdinin Mücadele-i Milliye’nin veyahut harbin ne yolda idare ve sevki gerekeceği meselesi anlamına geldiğini belirtir. Bedel-i nakdiye şiddetle karşı çıkan Yusuf İzzet Paşa yaptığı konuşmada meseleyi ahlak, iktisat ve askerlik açısından değerlendirip, herkesin vatan savunmasında etkin görev almasını, burada zenginlik, beylik ve eşrafılığın söz konusu olamayacağını belirtir³⁸. Yusuf İzzet Paşa’nın muhalefetine rağmen bedel-i nakdi alınması konusu 51 ret oyuna karşılık 62 kabul oyu ile yasalaşmıştır³⁹.

Yusuf İzzet Paşa, Londra konferansı ile ilgili değerlendirmesini, “Biz bundan bir ay evvel, büyük Millet Meclisi murahhaslarının Londra’ya davet edildiği anda idi ki-dava-yı millimizin zaferi o andan itibaren başlamıştı-çünkü milletimizin hakk-ı mukaddesi düşmanlarımız tarafından da takdir edilmiş ve giriştiğimiz bu mücadeleden meşruiyeti tamamen tasdik edilmiş ve murahhaslarımız davet olunmuştu” demek suretiyle ifade ettikten sonra düzenli ordunun kazandığı ilk zaferler olan İnönü savaşlarıyla ilgili olarak da şu değerlendirmeyi yapar: “...Bu sefer İnönü’de yaptığımız muharebe ve bu muharebede kazandığımız muzafferiyet; zaferimizi adeta katiyete yaklaştırmıştır. Bendeniz bu muzafferiyet dolayısıyla bilhassa şanlı ordumuza her türlü tebciyatı layık görür iken, aynı zamanda fevkalade mahviyetkar ve fevkalade mütevazı olan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisimiz Paşa hazretlerinin müsaadeleriyle bir iki maruzatta bulunacağım: Bu İnönü muharebesi Osmanlı harplerinin parlak bir modelidir. ...Burada kazandığımız muvaffakiyet e gelince tabiidir ki bu hem erkân-ı harbiye-i umumiye’nin ve hem de ordu kumanda heyetinin ve bilhassa Mehmetçik kardeşlerimizin gösterdikleri azim ve metanetin muhassasıdır. Fakat bunların hepsi şüphesiz milletteki azm-i fedakârinin azm-i celâletin hiss-i vatanperverinin muhassasıdır. İşte arkadaşlar zeferi bu suretle kazandık ve bu suretle kazandığımız harp dolayısıyla hilalimiz artık bedr-i tâm olarak, gerek memleketimizin ufkunda ve gerekse düşmanlarımızın ufkunda revnakdâr olmaya başlamıştır. Hilalin bu revnakdarlığı düşmanlarımıza hakkımızın meşruiyetini gösteriyor ve bize de bir şey gösteriyor. Arkadaşlar bize orada

³⁸ TBMMZC. Devre 1, İctima1, (24.10.1336/1920) , Cilt 5 1942 Ankara, s.153-155

³⁹ Aynı yer.

gösterdiği yol şu dur: O da memleketin muvaffak olması için her noktada tek emel ve bir vahdet lâzımdır. Bu vahdeti hamdolsun bu muharebe meydanında ibraz ettik. Düşmanlar kendi karşılarında Çanakkale harbinin yeniden başladığını gördüler ve inşallah şimdiden sonra devam edecek *muharebede yalnız* öyle bir İnönü'nde, bütün Anadolu'nun her yerinde, Çanakkale kahramanı olduğunu görecektir...⁴⁰

Kütahya-Eskişehir muharebelerinin Ankara'da yarattığı karamsarlık günlerinin ardından Sakarya zaferiyle yeni bir dönemin başladığı günlerde Yusuf İzzet Paşa, Sakarya Cephesini ziyaretinden sonra 17 Eylül 1921 günü mecliste sık sık alkışlarla kesilen şu hararetle konuşmayı yapmıştı:

“...Malumâliniz 10 Temmuz günü düşmanın Kütahya ve Eskişehir hattına karşı bir taarruzu vâki olmuştu ve 21 Temmuz tarihinde bu taarruz tevakkuf etmişti. Bu anda ordumuzun mağlub olduğuna dair hasmımızın matbuat aleminde yapmış olduğu bir propaganda vardı ve herkes inanmıştı ki ordumuz zedelenmiş ve düşman ilerlemişti. Fakat ordumuzun mağlubiyetine, bilhassa ordumuzun kumandanı hiç kani değildi. Kumandan Paşa hazretleri 21 Temmuz vaziyetinden sonra orduyu 21 Temmuz hattından daha geriye, Sakarya gerisine almış olmak suretiyle tarihi harbin kaydettiği dâhiyane bir kararla ordumuza hakiki bir taarruz için bir kudret kesbedecek vaziyeti aldirmişti. Aldığımız tekmil esirlerin şahadetiyle de arz ediyorum ki; Eskişehir ve Kütahya hattında yapmış olduğu harbler pek parlak idi ve düşman ondan fevkalade müteessir olmuş idi. Düşman 21 Temmuz'da hattımızdan Sakarya'ya girmek için pek çok zaman sarfetmiş ve ordumuzun bir taarruza kabiliyet kesbetmesine zaman kazandırmıştır. Bu tarihi şahittir. Ordumuz Sakarya gerisine geldiği sıralarda idi ki: Bendeniz orduya iltihak etmiştim. Maruzatım en ziyade buradan itibaren olacaktır. Ordumuz Sakarya gerisine girdiği zaman arkadaşlar Meclis-i âliniz gayet mühim ve tarihî vazifesini ifa etmiştir. O da Meclisimizin reis-i muhteremini başkumandan intihab etmek ve bu suretle tekmil milletin azim ve iradesini bir noktada tevhid etmiş olması, tarihin daima tebci ederek yazacağı bir *vakadır*. Düşman nihayet Eskişehir ve Kütahya hattından Sakarya'ya doğru ilerlemeye başlamıştır.

Arkadaşlar bu sıralarda muhterem Erkânı Harbiye reisi Paşa hazretlerinin söylemiş olduğu bir sözü derhatır ettirmek isterim. Dediler ki Düşman mezarına yaklaşıyor. Hakikaten arkadaşlar düşman mezarına yaklaşmış, erimiş ve ezilmiştir. Şimdi de başkumandanımız düşmanı yerin dibine gömmekle meşguldür.

...Düşmanın Sakarya hattına ilerlediği sıralardaki ahvali mücmelen arz edeceğim:

⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre. I. İctima 2, C. 9, Ankara 1945,s.324-325.

Ordumuzun cephesinde Sakarya vardır ki bu Sakarya'yı şairlerimiz bundan sonra Anadolu'nun bir Tuna'sı olarak yadedecektir... Bu 23 Ağustos'tan 12 Eylül'e kadar geçen zaman zarfında düşmanın ilerleyebilmiş olduğu saha vasatı olarak 51 kilometredir. Yani 3 saatlik bir mesafedir. Bu 3 saatlik mesafe zaten bir harp meydanıdır. Bu 3 saat dahilinde kıtaatımızın bir mevziden diğer mevziye geçmesi manevra icabatından idi. Düşman hiç ümid etmediği öyle öyle azim bir mukavemete uğradı ki tamamen şaşırıldı. Ve zannedilir ki bu bizim bildiğimiz sefer değildir. Mevzi bir boks muharebesidir. Nereye teveccüh etti ise orada kendisine karşı sevk edilmiş kahir bir kuvvet oldu. Düşman tamamıyla sarsıldı ve ezildi. Ordumuzu sol cenahından çevirerek Ankara'ya girmek ve ordumuzu Ankara'dan tecrid etmek ve şimale atmak arzu ediyordu. Arz ettiğim gibi başkumandanımızın vakit ve zamanıyla tedâbir ittihaz etmiş olması düşmanın bu planını tamamen akim bıraktı. Bu sefer düşman ancak cephemizin muhtelif aksamını zorlamaya mecbur oldu”.

Harb bu safhaya intikal ettikten sonra kıtaatımızın kahramanlık devirleri başlamıştır... Düşman ordularının başında kralları olduğun halde ve tek milletin kuvvetini beraberinde getirdiği halde ve tek mil kendi mütteliklerinin topu, tüfeği, cephanesi, parası beraberinde olduğun halde bütün bu istihzaratını biz on oniki gün zarfında tamamıyla kırdık (sürekli alkışlar) ve on iki günden sonra ordumuz ilerlemeye başlamıştır. Arkadaşlar bu devreden itibaren Anadolu'da İslam ordusunun artık Sakarya-ki bundan sonra Tuna'yı andırmıştır. -üzerinde salıbiyyuna karşı tamamıyla galebe ettiği anlaşılmalıdır. (Alkışlar). Bendeniz hemen on seneden beri küçük kıta kumandanlığından binnisbe büyük kıta kumandanlığıyla muharebeye iştirak etmiş bir şahıs sıfatıyla kemali samimiyet ve katiyetle söylüyorum, bu muharebede derdim ki bir ilahi yardım vardır. İmanı olan zabıt şu kanaatte bulunuyordu ki bizi safların arasında mutlaka melekler çarpışıyor ve size bunu kanaatimle bütün imanımla söylüyorum. Ve bu sözü muharebe meydanında defaatle arkadaşlara söyledim, arkadaşlar ben harb-i umumide zabitanın fedakârlığını gördüm, fakat buradaki fedakârlık büsbütün ilahi idi. arkadaşlar anlaşılıyor ki eğer biz milletimizi milli dava için tenvir edersek, millet sebab-i harbi bilirse mutlaka azami kuvvet ve azim ve metanet kesbedecektir. Milletimizin göstermiş olduğu bu harikaları, aynı zamanda kendisinin milli davasının için harb ettiği hakkında tatmin edildiğine atfediyorum...

Arkadaşlar; biz bu seferi ne suretle temin ettik, ordumuzun bu zaferini iyice tahlil etmek lazım gelir. Evveleminde Sakarya cephesinde ordumuz cidden tarihte emsalsiz fevkalade bir fedakârlık göstermiştir. Bazı yerlerde olmuştur ki askerlerimiz istihkâm kazmaya vakit bulamamışlardır. Öyle açıkta olarak düşmanın topçu ateşi altında, piyade ateşi altında kahramanâne nefsinin müdafaa etmiş ve düşmanı süngülerle def ve tardetmiştir.

Arkadaşlar ordumuz Harb-i umumide en muntazam bir kıtanın

göstermiş olduğu metanetten daha ziyade harikalar göstermiştir...

Arkadaşlar, Bendenizin kanaatim budur ki düşman ordusu tek mil emeliyle, planı ile sarsılmış, mağlup edilmiştir. Karşımızda ricat halinde değil, firar halinde bir düşman vardır. Bu galebe yalnız yunanlılara karşı bir galebe değildir. Yunanı aleyhimize teşvik eden müttefiklere karşı da kazanılmış bir galebedir. Bu hususta Cenab-ı Hakka hamd ü sena etmeliyiz. Süngümüzle topumuzla tüfeğimizle düşmana ve düşmanlarımıza galebe ettiğimizi büyük bir tefahürle yâd etmekten ziyade istihsal edilecek olan galebemizin Allah'ın inayetiyle avn-i hakla temin edildiğini söyleyelim. Bu dava o kadar mukaddestir ki ve o kadar meşrudur ki sonuna kadar bunu devam ettireceğiz ve inşallah kazanacağız.⁴¹”

Yusuf İzzet Paşa, düşmanı Anadolu ve Trakya'dan atmak için büyük fedakârlıklar ve milletin gücünü birleştirmesi gerektiğini belirttikten sonra sözlerine şu şekilde son verdi:

“Cenab-ı Hakka şükredelim, biz zaferi elde ettik diye mağrur olmayalım, bütün varlığımızı, bütün kudretimizi bu davaya hasredelim. Ağırbaşlı bir millet olarak bulunalım ve hiçbir vakit sayimizi gevşetmeyelim. Eğer böyle yaparsak davanın sonuna kadar muzafferane olarak gideceğimize Cenab-ı Hakkın inayetiyle eminiz.”⁴²

Başkumandanlık meselesi hakkındaki konuşmaları

Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandanlık vazifesinin uzatılması münasebetiyle yaptıkları konuşmada Yusuf İzzet Paşa :“Efendiler bendenizin mütalaam Başkumandanlık hakkında hemen üç dört sözden ibaret kalacaktır. Çünkü Başkumandanlık, memleket dahilinde bir Başkumandanlık makamı lazım mıdır? Bu hem askeri ve hem de milli mücahede nokta-i nazarından muhakeme edilebilir. Askerlik nokta-i nazarından lüzumuna kaniim. Milli mücahede nokta-i nazarından da yine bir başkumandanlığa lüzum vardır. Fakat öyle bir başkumandan ki milletin her ferdine, memleketin her tarafında şayan-ı hürmet olsun ve onun bu işi başaracağına milletin her ferdi tarafından kanaat gösterilsin.”⁴³ dedikten sonra Milli bir ordunun başkumandanlığının bulunması gerektiğine inandığını ve Sakarya harbinde de başkumandanlık ihdas edilmesinin muzafferiyetin en önemli etkenlerden biri olduğunu belirterek sözlerini şöyle sürdürür: “Sakarya harbi bu başkumandanlık sayesinde, Başkumandanlığın tevdi suretiyle istihsal edilmiştir. Biz askerler düşmanla meydan muharebesinden sonra asıl olarak, muharebe zayıyatını telafi ederiz.

⁴¹ Yusuf İzzet Paşa büyük bir inançla zaferden emin olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim zafer onun inandığı şekilde kazanılmış ancak bu zaferi görmeğe paşanın ömrü vefa etmemiştir.

⁴² TBMMZC, 1.devre, 2. ictima, cilt:11, Ankara 1958, s.235-236.

⁴³ TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.II, Devre. I, İctima.2, 17 Mart 1337(1921)-25 Şubat 1338(1922), İstanbul 1999,s.423.

Başkumandan paşa hazretleri bu zaferle şan ve şeref meydanında bir umumi seferberlik ilan ettiler. Bu umumi seferberliğin tabii bir manası vardır... Bu umumi seferberlikteki gaye-i askeriyeleri ki kendileri takib etmeleri lazımdır Mustafa Kemal paşa hazretlerinin umumi seferberliği ve istihzaratını takib etmesi bir zaruret-i katiyedir. Binaenaleyh paşa hazretleri vazifede devam etmek zarurettedir. Bir nokta arz ederim. Başkumandanlık mevkiini ihdas ettiğimiz vakit düşman Eskişehir’de idi. Arkadaşlar düşman yine Eskişehir hattındadır. Fakat avn-i Hakla mağlub olarak Eskişehir hattındadır. Binaenaleyh bendenizce Başkumandanlık makamı lazım mıdır, değil midir? Bunu hiç münakaşa etmeyelim. Başkumandanlığı tevdi edelim. İkinci başkumandana ihtar edelim. Hemen kendin ordunun başına git, bize Eskişehir’i istirdad et.(Alkışlar)⁴⁴

Yusuf İzzet Paşa, Rus Bolşevik Cumhuriyeti ile ilişkiler ve Kafkas hükümetleriyle akdedilecek anlaşmalar konusunda yapılan görüşmeler sırasında söz alarak, esas itibariyle Bolşevikliğin ve Bolşevik düşüncesinin aleyhinde olduğunu ancak Ruslarla temas kurmanın faydalı olacağını, zira itilaf devletlerinin tecavüzü karşısında Ruslarla aynı tehlike karşısında bulunduğunu, bundan dolayı bir işbirliğinin zorunluluk olduğunu ifade etti.⁴⁵ Moskova Görüşmeleri sırasında Rusların, Ermeniler lehine toprak talebinde bulunmasını “ *bu atiyen takip edilecek siyaset hakkında bizi tenvir etmeye kâfidir*” diyen Yusuf İzzet paşa, sözlerini şöyle sürdürdü: “*Ermeniler hakkında Moskova Hükümeti’nin bu temayülü acaba nedendir? Acaba insanlar yalnız memalik-i Osmaniye’de Türkiye’de mi katledilmişlerdir? En büyük katli Ruslar yapmıştır. Çerkezlerin, Dağıstan ahalisinin bilumum Müslümanların katili Ruslardır. Ben bunda insanî bir teklif görmüyorum. Bu bize doğru, ileri atılmış bir adımdır. Ve hatta Ruslar değil mi idi ki Yunanistan’ın bize tasallutuna sebep oldular. Şimdi de bir Ermenistan meydana getirmek istiyorlar. Harpsiz bir sefer, topsuz tüfenksiz bir taarruz mahiyetindedir. Bu hakikatte yine eski büyük Rusya mefkûresini takip etmek ve bir Ermenistan vücuda getirmek, Bakü ve İran caddesini seddetmektir.*”⁴⁶ Bu durum karşısında Avrupa milletleri ile de hissiyata kapılmadan “şerefli bir sulh” yapmanın gereğine işaret eden Yusuf İzzet Paşa, İtilaf devletleri tarafından önerilen barış şartlarına karşılık, hangi şartlarda barış antlaşması yapılabileceğine ilişkin bir proje ile bu milletlere müracaat edilmesini savunur⁴⁷.

Diğer Konuşmaları

Yusuf İzzet Paşa, bu meselelerden başka “Mükellef Sivil Etibba Hakkında Kanun Layihası”, “Askerî Elbisesi Ve Teçhizatıyla Kaçan Askerin, Ödeme İle Mükellef Tutulmasına Dair Kanun”, “Beylerbeyi İhtiyat Zabit

⁴⁴ Aynı yer.

⁴⁵ **TBMMGCZ**, C.I, 24 Nisan 1336(1920)-21 Şubat 1337(1921) Devre I, İctima I, İstanbul 1999, s.184-185.

⁴⁶ Aynı yer.

⁴⁷ Aynı yer.

Mektebinden Neşet Edenler Hakkında Kanun Teklifi”, “Ordu Maaşıyla Seferberlik ve Cephe Zamlarının Suret-i Tesviyesi Hakkındaki Kanun”, “Muhacir ve Mültecilerin Askerliklerine Dair Kanun Teklifi ve Tavrı”, “Seferberlik Müddetine Münhasır Olmak Üzere Hidemat-ı Fiiliye, İhtiyatiye ve Mustahfıza Efradından Bedel-i Nakdi Ahzına Dair Kanun Layihası” ve “Muvazene-i Maliye Encümenleri Mazbataları, Muallim ve Talebenin Askerlikten Tecilleri Hakkındaki Kanun” münasebetiyle de konuşmalar yaparak fikir beyan etmiştir.

Çerkes Ethem Olayındaki Rolü

Yusuf İzzet paşa, Milli Mücadelenin en hararetli günlerinde ortaya çıkan ve batı cephesinin en önemli asayiş sorunu halini alan Çerkes Ethem olayında da üzerine düşeni yapmaya gayret etmiş, öğütleri ile Çerkes Ethem’i uarmaya çalışmıştır. Reşit Bey vasıtasıyla görüştüğü Ethem Bey’e Kuva-yı Seyyare’nin devrini tamamladığını ve nizamî kuvvetler haline getirilmesi gerektiğini, bunu da Milli savunma ve Genelkurmay’ın hazırlıklarından çıkardığını belirten Yusuf İzzet Paşa “Sakin bu görüşmemizi bana kimsenin dikte ettiğini sanma. Ben senin ahlak ve yürekliliğine çok değer verdiğim için hoş olmayan olayların meydana gelmesini önlemeye çalışıyorum. Kuva-yı seyyare iç ayaklanmalar ve cephedeki ufak tefek çarpışmalar sürdüğü sürece elverişli ve gereklidir. Ne var ki sağlam cephe hatları kurulunca iş değişir.” diyerek Çerkes Ethem’i uarmıştır.⁴⁸

Ayrıca bazı milletvekilleri Kuva-yı seyyare sorunu üzerinde özel toplantılar yapmışlar, Yusuf İzzet Paşa başkanlığında bir heyet seçerek bazı isteklerini bakanlar kuruluna iletmışlerdi. Ancak bu başvurularının kabul olunamayacağı Bakanlar Kurulu kararıyla kendilerine bildirildikten sonra, Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa bu heyetle özel bir şekilde görüşmek istemiş ve 12 Aralık ‘ta heyet üyeleri ile Mustafa Kemal paşa arasında toplantı yapılmıştı. Bu heyetin Çerkes Ethem meselesiyle ilgili tekliflerine karşı Mustafa Kemal Paşa kuva-yı seyyarenin kesin itaatini talep etmişti⁴⁹. Öte yandan Mustafa Kemal Paşa’nın mesele ile olarak Reşit Bey ile yaptığı görüşmelerde Yusuf İzzet Paşa da hazır bulunmuştur.⁵⁰ Ancak Ethem ve kardeşlerinin sorun süresince takındıkları olumsuz tavır kendilerine yapılan iyi niyetli teklifleri sonuçsuz bırakmıştır.

SONUÇ

Milli Mücadeleye katılması bir hayli olaylı olan Yusuf İzzet Paşa’nın yaklaşık yirmi iki ay süren milletvekilliği sırasında üstlendiği görevleri layıkıyla yapmaya çalıştığı, Müdafaa-i Milliye Encümeni Reisliği gibi bazı önemli

⁴⁸ Muhittin Ünal, **Kurtuluş Savaşında Çerkeslerin Rolü**, Ankara 2000, s.221-222

⁴⁹ **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi**, II.c.3.Kısım, Ankara 1994,s.83-84.

⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, c.II, Ankara 1987, s.536.

görevler üstlendiği görülmektedir. Ayrıca İnönü Muharebeleri, Sakarya Savaşı, Başkomutanlık Meselesi, Londra Konferansı, Ruslarla ilişkiler gibi son derece hayati sorunlar üzerinde tarihçi kişiliğinin de katkısıyla yaptığı konuşmaların mecliste bu meselelerle ilgili kararlarda hiç şüphesiz olumlu etkileri olmuştur. Ancak bir asker-milletvekili olarak büyük bir iştiyak ve samimiyetle görev yaptığı Türk ordusunun zaferini görememek gibi bir talihsizliğe uğramış, Yeni Türkiye'nin kuruluş ve yapılanma sürecinde kendisinden ziyadesiyle yararlanılabilecek olan, bu büyük asker ve devlet adamının ömrü vefa etmemiştir.